

OLÁH DÁNIEL¹ – VÁRPALOTAI VIKTOR²

RÉGI PARADIGMÁK, ÚJ LENDÜLET:

A MAGYAR GAZDASÁG NÖVEKEDÉSI KÉPESSÉGÉNEK MEGERŐSÍTÉSE³

OLD PARADIGMS, NEW IMPETUS: STRENGTHENING THE GROWTH POTENTIAL OF THE HUNGARIAN ECONOMY

Az alacsony bérköltségre alapozó versenyképességi megközelítés mindinkább a magyar gazdasági felzárkózás akadályává válik. Az Európai Unióhoz 2004-et követően csatlakozott tagállamok felzárkózási versenyében Magyarország az 1995-ös, és egészen 2005-ig megtartott előkelő harmadik helyről 2012-re a hetedik helyre csúszott vissza. Ennek oka nemcsak a megbomló egyensúlyi folyamatok hosszantartó terheiben keresendő, hanem abban is, hogy a kora 2000-es évekig tartó gyors növekedési szakaszt követően a magyar gazdaság közel egy évtizedet elvesztegetett a követett növekedési modell kifulladására miatt. Mivel a jövőben a világban mindenütt a növekedést megalapozó tényezők mennyiségi mutatóiról a minőségi mutatókra helyeződik át a hangsúly – legyen az munkaerő, tőke vagy technológia –, olyan lépésekre van szükség a versenyképesség és ezáltal a növekedési képesség megerősítése terén, amelyek szakítanak a kilencvenes évek alacsony bérköltséget előtérbe helyező szemléletmódjával. Egy, az utóbbi években ismét hangsúlyosabbá váló megközelítés ugyanis rámutat, hogy a munkajövedelmek növekedése sok esetben pozitív kapcsolatban áll a gazdasági teljesítmény javulásával. E gondolat jegyében fogant a Kormány és a Versenyszféra Állandó Konzultációs Fórumán 2016 novemberében megkötött hatéves adó és bérmegállapodás is. A megállapodás eredményeképp párhuzamosan valósul meg a bérek felzárkózása, a vállalkozói adóterhek mérséklése, amelyek által a magyar gazdaság versenyképessége tovább erősödhet és a felzárkózás folytatódhat.

The low-cost competitiveness approach overemphasized in the past increasingly becomes a barrier to economic convergence in Hungary. In the convergence competition of the Member States that joined the European Union after 2004, Hungary moved from the top third place held in 1995-2005 period to the seventh place by 2012. This fallback is a consequence of the long-term burden of disruptive disequi-

1 Ph.D. hallgató, Pécsi Tudományegyetem

2 Főosztályvezető-helyettes, Nemzetgazdasági Minisztérium

3 DOI: 10.14267/RETP2018.02.06

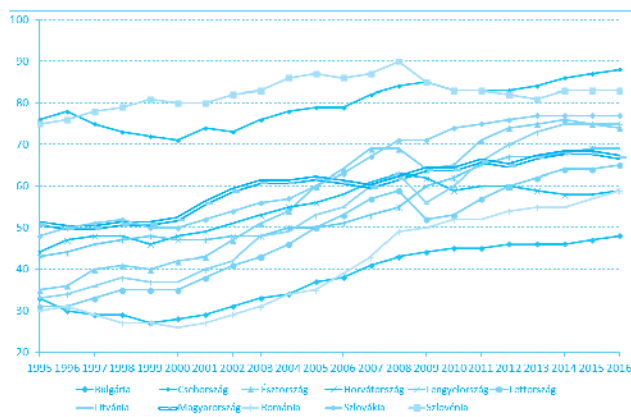
librium processes and the growth model followed. As for growth factors, the focus is currently shifted from quantitative indicators to quality indicators in the world. New steps need to be taken to strengthen competitiveness and hence growth capability that breaks the low-cost approach of the 1990s. A theory becoming more pronounced in recent years points to the fact that the increase in labor income is positive for improving economic performance in many cases. In the spirit of this idea, a six-year tax and wage agreement was concluded in November 2016. As a result of this agreement, the convergence of wages accelerates and the entrepreneurial tax burdens will be reduced strengthening the competitiveness and the growth capacity of the Hungarian Economy.

1. MAGYARORSZÁG A FELZÁRKÓZÁSI VERSENYBEN

Az egy főre jutó GDP alapján hazánk és a többi, 2004-et követően az Európai Unióhoz csatlakozott állam felzárkózása nem volt egyenletes az elmúlt években. Az Eurostat adatbázisa alapján elérhető adatok szerint 1995-ben Magyarország egy főre jutó GDP-je meghaladta a régiós átlagot. A 2004-ben csatlakozott tíz tagállam közül, Csehországot és Szlovéniát követően, a harmadik helyen álltunk, az uniós fejlettség 51%-án. A 2000-es évek környékén a magyar gazdaság régiós összevetésben is gyors felzárkózást mutatott. Ennek köszönhetően 2003-ra az uniós fejlettség 61%-ára növekedtünk, amely egy szűk évtized alatt 10 százalékpontos előrehaladást jelent. Ez a mérték meghaladta a régió átlagos teljesítményét, amelynek fejlettsége az 1995-ös 45%-ról 8 százalékpontos javulással 53%-ra emelkedett, így Magyarország magabiztosan megőrizte dobogós helyezését a régiós mezőnyben.

Azonban a 2002-2003 körül megbomló pénzügyi egyensúly fenntarthatatlanná tette az egyébként is lelassuló felzárkózást eredményező növekedési folyamatokat. A sérülékeny pénzügyi helyzetben a válság további súlyos terheket rótt az adósságtörlesztésre kényszerült magyar gazdaságra, amely emiatt sem volt képes erősíteni növekedési teljesítményét. Így összességében hazánk fejlettsége a 2003-as 61%-os szintről 2012-re mindössze 4 százalékponttal, 65%-ra javult, miközben a régió három és félszer gyorsabb felzárkózást mutatott (53%-ról 67%-ra). Ez egyben azt is eredményezte, hogy a régiós listában Észtország, Lengyelország, Litvánia és Szlovákia is megelőzött minket, így Magyarország a hetedik helyre került. Tehát lényegében Magyarország a régió felzárkózási versenyében 2002-től kezdődően egy évtizednyi időt elvesztegetett.

1. ábra: Egy főre jutó GDP a 2004 után csatlakozott tagállamokban (vásárlóerő-paritáson, EU28=100)

Forrás: Eurostat

A kormány a pénzügyi helyzet stabilizálására és a növekedés ösztönzésére irányuló gazdaságpolitikájának eredményeképp a magyar gazdaságban 2013-ban növekedési fordulat bontakozott ki. Ennek köszönhetően az utóbbi években Magyarország ismét felvette a régió növekedési tempóját: Magyarország, illetve a régió egyaránt 2 százalékponttal növelte fejlettségi szintjét 2012 és 2016 között. Emellett mind a 2017 első negyedéves, 4,2 százalékos növekedési adatok, mind a következő időszakra megfogalmazott várakozások, legyen az a kormány, nemzetközi intézmények vagy piaci elemzők prognózisa, szinte egyhangúan a felzárkózás folytatódását vetítik előre.

Az elvesztegetett évtized és a növekedési fordulat mögött is azonosíthatók gazdaságpolitikai megfontolások. A korábban és a jelenleg követett növekedési modellek így jelentős mértékben magyarázhatják az elmúlt időszakok eltérő teljesítményét, a megfelelő stratégia felismerése pedig a következő évek növekedési pályáját is megalapozhatja.

2. AZ ALACSONY BÉREKEN ALAPULÓ NÖVEKEDÉSI MODELL ZSÁKUTCÁJA

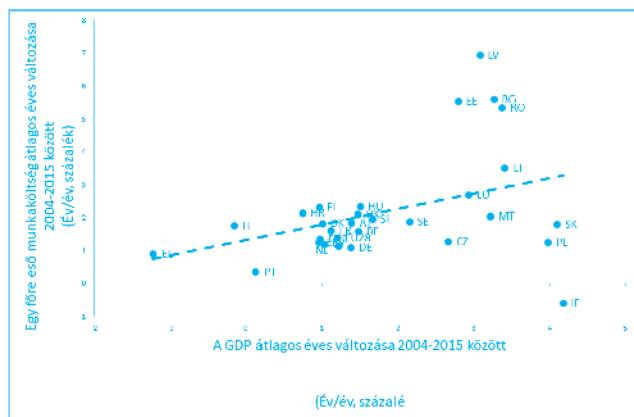
A rendszerváltást követő negyed században az alacsony bérekre épülő versenyképességi modell a felzárkózás remélt „katalizátorából” annak akadályává vált. A kilencvenes évek magyar gazdaságpolitikája – az akkori főáramú vélekedéseket visszhangzó nemzetközi szervezetek tanácsára – úgy tartotta, hogy elsősorban az alacsony bérek alapozzák meg a magyar gazdaság és export nemzetközi versenyképességét. A rendszerváltás után a közép-európai gazdaságok többsége is ár- és költség-versenyképességének javítására törekedett, amely akkoriban ténylegesen elősegítette a szocialista termelés összeomlását követően, illetve a belső források hiányában nélkülözhetetlenné váló tőkebeáramlást. Azonban e tőkebeáramlás jelentős része a régió olcsó munkaerő-tömegét használta ki és számos esetben olyan technológiákat honosított meg, amelyek a tőke anyaországában a magas munkaerőköltség miatt már alacsony jövedelmezőségűnek bizonyultak. Bár ezek

a tőkebefektetések is hozzájárultak a régió gazdaságainak nemzetközi kereskedelembel való integrálódásához és felzárkózásához, az utóbbi években az olcsó munkaerő egyben alacsony ösztönzőt jelentett a modern, tőkeintenzív technológiák bevezetésére.

A tőkeintenzív technológiák elmaradása azért különösen fontos tényező, mert a jelenben egyre inkább a versenyképesség további dimenziói válnak hangsúlyossá: a magas hozzáadott értéket előállítani képes termelő folyamatok és az ezt megalapozó innovációs, illetve technológiai fejlődés. E szempontok korántsem újak: Joseph Schumpeter már csaknem száz évvel ezelőtt amellett érvelt, hogy az innováció nem a tőkeállomány puszt felhalmozását jelenti, hanem a tőke termelékenységének növekedését. Az innováció folyamatát és annak állandó változását a jól ismert „teremtő rombolás” kifejezésével írta le, amely az új, termelékenyebb vállalatok létrejöttét és az általuk okozott, gazdasági növekedést ösztönző változásokat jelzi.

A versenyképességgel kapcsolatban Káldor Miklós, a Cambridge-i Egyetem magyar származású oktatója 1978-ban rámutatott, hogy a legdinamikusabban növekvő gazdaságokban a munkaköltség is gyorsan emelkedik [Káldor, 1978]. A Káldor-paradoxon első látásra talán zavarba ejtő, mivel azt üzeni, hogy az árak és költségek alacsonyan tartása önmagában nem eredményez versenyképességi előnyt és hiába várunk attól gyorsabb gazdasági fejlődést. A megfigyelés ráadásul napjainkban is érvényes, így például 2004 és 2015 között azok az uniós tagállamok értek el nagyobb GDP növekedést, amelyek egy főre jutó munkaerőköltsége is nagyobb mértékben nőtt.

2. ábra: Egy főre eső munkaköltség és GDP átlagos éves változása (2004-2015, év/év, százalék)

Forrás: Eurostat alapján saját szerkesztés

3. EMELKEDŐ BÉREK, JAVULÓ VERSENYKÉPESSÉG

A Káldor-paradoxon valójában jól magyarázható. Munkavállalói oldalról a béremelések eredményeképp ugyanis egyre inkább megéri munkát vállalni. Ez Magyarországon aktuálisan azért is különösen fontos, mert a foglalkoztatottak számának 4,4 millió fős

történelmi magasságba emelkedése mellett egyre égetőbb a további munkaerő-tartalékok feltárása.

Az emelkedő reálbérek hatására nem csak munkát vállalni érdemes egyre jobban. A kutatások szerint ugyanis a béremelések hatására a termelékenység növekedésének számos jele figyelhető meg a vállalatokban: az ügyfélszolgálat minősége emelkedik, a munkahelyi fegyelmi problémák és hiányzások csökkennek, miközben kevesebb erőforrást kell a munkavállalók ellenőrzésére fordítani. Emellett elemzések eredményei alapján az emelkedő minimálbérek a jobb minőségű lakhatás és táplálkozás, valamint az oktatási lehetőségek megteremtésével javítják a munkavállalók egészségi állapotát, ezáltal pedig a munkaerő termelékenységét. Emellett a Világbank tanulmánya rámutat, hogy a magasabb jövedelmek javítják a mentális teljesítményt és a munkához kapcsolódó önfegyelmet [Wolfers – Zilinsky, 2015].

A magasabb reálbérek a munkavállalók mellett a munkáltatókat is a termelékenység javítására ösztönzik. A magasabb bérekre adható egyik alapvető reakció ugyanis a vállalati munkaszervezés és munkavégzés megújítása, új technológiák adaptációja. A Századvég Gazdaságkutató Zrt. nyilatkozatokban ismertetett felmérési eredményei szerint épp ez történik a magyar gazdaságban, ahol a vállalatok az elbocsátások helyett valóban a beruházások előrehozásával és hatékonyságnöveléssel alkalmazkodnak majd a 2017-től érvénybe lépő minimálbér-emelésekhez.

Az emelkedő keresetek a technológiai átállás támogatásán túl számos további mechanizmuson keresztül javítják a versenyképességet. Nem csupán növelik a munkapiaci aktivitást, hanem megkönnyítik a vállalatok számára a munkaerő felkutatását és csökkentik annak fluktuációjából eredő költségeket is. A jövedelmi helyzet javulásával továbbá enyhülhetnek a munkáltatók és munkavállalók közötti konfliktusok.

A dinamikusan emelkedő reálbérek makroszinten is kifejtik ösztönző hatásukat, mivel a munkajövedelem növekedése a fenti hatások mellett közvetlenül is növeli a gazdasági kibocsátást. Így a 2008-as válság előtt uralkodó neoklasszikus elméletekkel szemben egyre erősödik az a nézet, hogy a kereslet teremti meg saját kínálatát és nem a kínálat növekedése ösztönzi a kereslet létrejöttét. Ebből következően a munkabérek emelkedése a kapacitáskihasználtság növekedését vonzza maga után, amely pedig a tőkeállomány gyarapodásához vezet [Palley, 2017].

4. VERSENYKÉPESSÉG NEMZETKÖZI KONTEXTUSBAN

Számos kutatás bizonyította, hogy az export-versenyképességet sem a leszorított munkaköltség garantálja. [Jan Fagerberg, 1988] 15 OECD tagország 1961 és 1983 közötti adatait vizsgálva ástott a Káldor-paradoxon mélyére és kimutatta, hogy közép- és hosszú távon a technológiai és kapacitásbeli tényezők sokkal jelentősebb meghatározói a nemzetközi versenyképességnek és a gazdasági növekedésnek mint az ár- és költség-szempontok. Ennek megfelelően például a vizsgált időszakban Japán exportpiaci részesedésének rohamos emelkedését elsősorban a technológia, a termékek célba juttatásában való versenyképesség és az ezeket támogató beruházások eredményezték. Eközben Nagy-Britannia és az Egyesült Államok jelentős piacvesztése a termelő kapacitásokba

való beruházások hadiipar felé történő eltérítésének következménye lehetett, nem pedig a költségtényezők növekedéséből fakadt.

Ami a jelenkori Európát illeti, itt is technológiát találunk az exportsikerek mögött. Sokan a német gazdaság 2008 utáni gyors feltámadásának hátterében a munkaköltségek leszorítását sejtik. Valójában azonban a reálbérek befagyasztásának hangsúlyozása megtevesztő, sokkal inkább korporativista gazdaságpolitika áll a versenyképesség javítása mögött, amely biztosítja a tőke, a munkaerő és az állam szoros együttműködését az ipar és technológia fejlesztése érdekében [Storm – Nasteepad, 2014]. Ezzel párhuzamosan az sem önmagában az alacsony költségeknek köszönhető, hogy – a reáleffektív árfolyamainak felértékelődése ellenére – az elmúlt két évtizedben a közép-európai térség világpiaci exportrészesedése több mint kétszeresére nőtt. Varsói kutatók elemzése alapján Közép-Kelet-Európa versenyképességét technológiai tényezők, például a szabadalmi bejelentések száma és az intézmények minősége nagyobb mértékben határozzák meg mint a munkaerő költsége [Bierut – Kuziemska-Pawlak, 2016]. Az ár alapú versenyképesség alacsony magyarázó erejét igazolja Magyarország példája is: míg az euróban számolt bruttó keresetek a visegrádi országok között a második legnagyobb mértékben, 18,5 százalékkal növekedtek 2010 óta, addig az export volumene közel megkétszereződött hat év alatt.

5. MAGYARORSZÁG VERSENYKÉPESSÉGÉNEK MEGERŐSÍTÉSÉRE TETT LÉPÉSEK

A kormány az előbbi eredmények mentén azzal a céllal, hogy a versenyképességről és annak növeléséről folyó párbeszédnek fórumot biztosítson, létrehozta a Nemzeti Versenyképességi Tanácsot. A gazdasági és tudományos élet elismert tagjaiból álló konzultatív testület véleményezi a magyar gazdaság versenyképessége szempontjából releváns kezdeményezéseket, és egyúttal javaslatokat fogalmaz meg a gazdasági versenyképességet javító kormányzati beavatkozásokra. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a termelékenység alakulását és a versenyképesség különböző aspektusait rendszerszinten értékelő, és ez alapján szakpolitikai javaslatokat is megfogalmazó nemzeti versenyképességi testületek hatékonyan képesek elősegíteni a versenyképességet javító intézkedések megalapozását. A Nemzeti Versenyképességi Tanács első három ülésén a magyar gazdaság versenyképességét alapvetően meghatározó tényezőket tekintette át.

A Tanács a versenyképesség átfogó javítására irányuló, hosszabb távú és rendszerintű beavatkozások mellett – mint a képzett munkaerő hiányából fakadó munkaerőpiaci problémák, vagy a digitalizáció jelentette kihívások – azonosította a Világbank Doing Business felmérése alapján az üzleti környezet versenyképességét már rövid távon is javító beavatkozási lehetőségeket, különösképpen a cégalapítás, az építési engedélyek és az adózás, valamint a vállalati fizetésektelenség rendezése terén. Az üzleti környezetet befolyásoló beavatkozási lehetőségek alapos vizsgálata nyomán már az Országgyűlés elé került két javaslat a beruházások engedélyezésének megkönnyítése, valamint a cégalapítás egyszerűsítésének témakörében: egyfelől a villamosenergia-hálózatra csatlakozás időigényének csökkentésével kapcsolatban, illetve a helyi adó regisztrációjának automatizálására vonatkozóan. Szintén a beruházások engedélyezésének megkönnyítését szol-

gáló intézkedések közé tartozik a településrendezési, valamint a gáz- és vízközművek bekötésével kapcsolatos eljárások egyszerűsítése. Ezek a lépések a termelő kapacitások kiépítését és a beruházások megkönnyítését valósítják meg, amelyek az export-versenyképesség alapvető elemei.

A fentiek tükrében jelentősen segíti a magyar gazdaság versenyképességének erősítését a kormány által kezdeményezett, a versenyképesség modern tényezőire fókuszáló hatéves adó és bérmegállapodás megkötése is. A megállapodás mögött az a kormányzati, munkavállalói és munkaadói oldalról is egyaránt osztott felismerés áll, hogy a reálbérek emelése a versenyképesség 21. századi megközelítésében nem csupán *szükséges*, hanem – részben a korábbi intézkedések nyomán rekordmagasságot elért foglalkoztatás miatt feszesező munkapiacnak is köszönhetően – immár *lehetőségessé* is vált. Hazánk versenyképességének megerősítése szempontjából különösen kedvező, hogy a megállapodás eredményeként úgy emelkedhetnek jelentősen, a garantált minimálbér esetében például két év alatt 40%-kal a munkajövedelmek és érvényesülhetnek az általa kiváltott kedvező hatások, hogy a szociális hozzájárulási adó nagyléptékű, összességében 27%-ról 12%-ra való mérséklésével a munkaköltségek csak visszafogottan emelkednek.

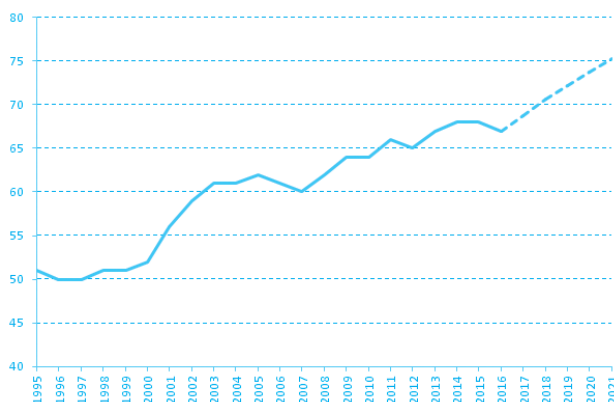
Emellett a társasági adó 9%-ra, az Európai Unió tagállamait tekintve rekordalacsony szintre való csökkentésével a vállalatok termelékenységjavító beruházásainak megvalósítására igen kedvező lehetőség teremtődött meg. A kutatások többsége szerint az effektív vállalati adóterhek negatív kapcsolatban állnak a hosszú távú gazdasági növekedéssel, a társaságiadó-csökkentés így a vállalatok megújulását, hatékonyabbá és termelékenyebbé válását ösztönzi, amely révén makrogazdasági szinten is érzékelhető módon növekedhet a termelékenység.

6. MAGYARORSZÁG A GYORSÍTÓSÁVBAN

A kormány kezdeményezésére a megkötött hatéves adó és bérmegállapodás tehát olyan gazdaságpolitikai mérföldkő, amely szakít a felzárkózást egy idő után nehezítő korábbi ár- és költség alapú versenyképességi szemlélettel és ehelyett a technológia-alapú versenyképességet ösztönzi. A megállapodás nagy lendület adhat a magyar gazdaságnak annak érdekében, hogy a szűkös munkaerővel a jelenleginél hatékonyabban gazdálkodjon, de jelentős segítséget is nyújt a vállalatok termelékenységének javításához. Mivel a termelékenység pedig a potenciális növekedést hosszú távon alapvetően befolyásoló tényező, a megállapodás a magyar gazdaság növekedési képességét is tartósan erősíti.

Az első eredmények ennek megfelelően igen biztatók: 2017 első negyedében a GDP 4,2, illetve a reálbérek 11 százalékos növekedése egyszerre zajlott le az export euróban számított értékének 12,6 százalékos növekedésével. A jó eredmények a novemberi hatéves adó és bérmegállapodás első eredményeinek is tekinthetők, ugyanakkor trendszerű folyamatba is illeszthetők. Ennek köszönhetően a hazai gazdaság a következő években is az uniós átlag közel kétszeresével növekedhet. Mindez azt eredményezi, hogy a hazai gazdaság egy főre jutó összterméke dinamikusan zárkózik fel az EU átlagához és négy év múlva már meghaladhatja az uniós érték háromnegyedét.

3. ábra: Egy főre jutó GDP alakulása Magyarországon (vásárlóerő-paritáson, EU=100)

Forrás: Eurostat, Konvergencia Program

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bierut, B. K. – Kuziemska-Pawlak, K. (2016): „Competitiveness and export performance of CEE countries” *Eastern European Economics* 55(6): 522-542.
- Fagerberg, J. (1988): „International Competitiveness” *Economic Journal*, 98(391): 355-374.
- Káldor, M. (1978): „The effects of devaluations on trade in manufactures” In: Káldor, M. (szerk.) *Further essays on applied economics*. Duckworth, London. 99-118.
- Palley, T. I. (2017): „Wage- vs. profit-led growth: the role of the distribution of wages in determining regime character” *Cambridge Journal of Economics* 41 (1): 49-61.
- Strom, S. – Nasteepad, C. W. M. (2014): „Crisis and Recovery in the German Economy: The Real Lessons” *Structural Change and Economic Dynamics* 32 (2015): 11-24.
- Wolfers, J. – Zilinsky, J. (2015): *Higher Wages for Low-Income Workers Lead to Higher Productivity* <https://piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/higher-wages-low-income-workers-lead-higher-productivity> Letöltve: 2018.02.20.